

toe hebben ervaren lijkt in dat opzicht geen slecht begin. Hun stem simpelweg niet laten horen laat ons in het ongewisse over de waarde van het project dat met zoveel politieke energie wordt nagestreefd en leert ons dus niet of deze energie wel juist is besteed.

Dat neemt niet weg dat *Le Pénal International pour le Rwanda* zeker het lezen waard is en dat MÉGRET zeker mag worden gefeliciteerd voor zijn belangrijke bijdrage tot de rechtsleer rond het Rwanda Tribunaal en het internationaal strafrecht in het algemeen.

Peter VAN DER AUWERAERT

R. LIPPENS, *Grenze/n/loze criminologie: spreken, subjectiviteit, radikale democratie en de hypermoderne evaporatie van de kritische kriminologie (1975-1995)*, Gent, Academia, 1998, 579 p.

R. LIPPENS, *Chaohybrids: Five Uneasy Peaces*, Lanham, Md: University Press of America, 2000, 153 p.

Ronnie LIPPENS heeft zich het postmoderne discours eigen gemaakt en geeft er in een opeenvolging van publicaties op een consequente manier (voorzover dit, postmodern gezien, geen problematisch begrip is) verder vorm/inhoud aan. Hieronder worden de twee boeken die hij schreef, besproken.

Het eerste boek met als titel *Grenze/n/loze criminologie: spreken, subjectiviteit, radikale democratie en de hypermoderne evaporatie van de kritische kriminologie (1975-1995)* betreft de neerslag van zijn doctoraat. Hierin zette hij de contouren neer van zijn denken, het hyper/postmoderne discours, zijn wereldbenadering, die hij in latere publicaties verder uitwerkt, en waarvan het bestaan van een postmoderne criminologie de grondlaag vormt, met de ethische vraag en het ethische antwoord van lijden, onderdrukking en emancipatie (alternatieven voor welk lijden, 1998: 2) waarop de kritische criminologie vastliep.

Het tweede boek *Chaohybrids: Five Uneasy Peaces*, kan beschouwd worden als een hoofdzakelijk geredigeerde bundeling van vijf artikels waarin het in het doctoraat verkende terrein verder gestalte krijgt, en zich verder van het criminologische veld (indien eng gedefinieerd) verwijdt. Het behandelt vijf verschillende thema's: *(b)ordercriminology, hybrid marshlands (thirdspatiality), meshing borders and purity, the morality of the 'desert', chaohybrid organizations*. Het uitgeleide ('afterthoughts', 2000: 137-139) zet een goed beeld neer, en zou als inhoudelijke omschrijving van dit boek kunnen dienen. Het lezen van het boek roept het beeld op van een zoektocht naar een geradicaliseerd zuivere moraal ('desperate hopes, desert moralities, uneasy peaces') in de geradicaliseerde chaos van het hedendaagse samenleven.

Inhoudelijk is het werk van LIPPENS ontkiemd in de braakliggende grond als gevolg van de 'ont-theoretisering' van de (klassieke) kritische criminologie. De progressieve/kritische criminologie heeft haar ontologische bestaansgrond verloren sinds de uitholling van de (*grosso modo* op het dialectisch materialisme gebaseerde) politieke en sociale theorieën die een kader aanreikten voor de criminologie als maatschappelijke theorie (LIPPENS, 1998: 97 e.v.) waarin de vraag naar criminaliseringprocessen centraal staan. De dissensusgedachte die hiervan

aan de grondslag ligt, 'lost zich op' in de desintegratie van deze grondspanning die aan de vroegere consensussamenleving ten grondslag lag. De ontbinding van de traditionele maatschappelijke structuren en de chaos als voedingsbodem en cultuur/cultiveringsobject van het postmodernisme/hypermmodernisme is sindsdien alleen maar toegenomen. In dit biotoop kan de postmoderne (criminologische) theorievorming zich thuis voelen en zich volop ontwikkelen. R. LIPPENS spreekt zelf over 'hyper-modern' (1998:73-74).

Het postmoderne gedachtegoed laat zich op bijna geen andere wijze uitdrukken dan in het door haarzelf gecreëerde taalgebruik, op een eigen wijze vormgegeven door uiteenlopende postmoderne auteurs. Ze hebben echter alle gemeen dat ze een taalwerkelijkheid scheppen die getuigt van een zeer grote complexiteit, en die de 'redelijke' taalgebruiken eigen aan de voorbije twee eeuwen, tot in hun diepste vezels overhoop gooit. Dit geldt zowel in de gebruikte grammatica, het gehanteerde vocabularium, als de algemene structurele opbouw van teksten. Deze worden vervangen door een vanuit het individuele subject gecreëerde taalconstructie vol neologismen door het ingrijpen in de spelling, het verbreken en hersamenstellen van woorden, het toevoegen van voor- en achterzetsels ... Omdat dit structureel doorgetrokken wordt in de tekstopbouw – een tekst is niet langer een geheel van op een redelijke wijze geordende gedachten volgens algemeen aanvaarde principes/traditionele invulling gebaseerd op logicititeit, algemene consistentie en consequentie, met een duidelijke finaliteit –, wordt het lezen van postmoderne/hypermmoderne schrijfselen een bijzonder moeilijke aangelegenheid. Vaak laten postmoderne teksten zich lezen in een door de lezer bepaalde volgorde, waardoor deze telkens weer aan het proces van (de-)constructie deelneemt. R. LIPPENS geeft in dit verband enkele tips (LIPPENS, 1998: V, 52-55, e.a.). Het in de 'tekst-chaos' geworpen worden, dwingt tot rationele (in enge zin) ont koppeling. De teksten van R. LIPPENS laten zich niet lezen op een traditionele wetenschappelijke manier. Ze dwingen tot de terugkeer naar de beleving, waarbij teksten en tekstfragmenten als middel dienen tot het 'nemen van een bad' in een chaotische werkelijkheid. De lineaire opbouw, doelgerichtheid en finaliteit die eigen is aan de klassieke moderne (wetenschappelijke) literatuur vormt niet langer de grondstructuur van deze postmoderne bijdragen. Op die manier probeert R. LIPPENS als postmodern schrijver de irrationele fragmentering van de sociale realiteit onder ons te weerspiegelen. Deze wordt niet langer als problematisch maar als bestaanskwaliteit naar voor geschoven. Eenheid en samenhang worden vervangen door fragmentering, steeds sneller ontstaande, botsende en oplossende werkelijkheidsfragmenten. De 'tijdservaring' van samenhang wordt vervangen door een doelloos versplinterende werkelijkheid die gekenmerkt wordt door zijn ongeoriënteerde, 'horizontale' karakter. Het door G. DELEUZE en F. GUATTARI (1976) gebruikte beeld van een 'rhizoom' (ondergrondse wortelstok, cf. ook 1998: afbeelding op kaft) waarin onder en boven, begin en einde niet meer onderscheiden kunnen worden en niet langer als onderscheiden kwaliteiten kunnen gezien worden, vervangt hierbij de klassieke 'boommetafoor' als geheel van samenhangende, coöpererende delen die duidelijk geplaatst kunnen worden in tijd en ruimte.

De postmoderne werkelijkheid kan dan niet langer 'begrepen' worden vanuit een redelijke samenhang, maar 'beleefd' worden als chaoservaring, die door iedere betrokkene actief mee geconstitueerd wordt. Het postmodern 'denken' leidt

op die manier tot een nieuwe breuklijn in de wetenschap, filosofie (kunst, architectuur ...) gepaard gaand met allerlei spanningen en problemen. De klassieke wetenschapsvoering wordt zowel in de vorm (taalopbouw en -structuur) als in de inhoud door het postmoderne discours fundamenteel in vraag gesteld. Dit laatste uit zich bijvoorbeeld in het doorbreken van discipline-specialisatie in functie van trans-, inter- of zelfs a-disciplinariteit. R. LIPPENS laat zich bij zijn schrijven inspireren door uiteenlopende theoretische domeinen (filosofie, chaostheorie, (wereld-)systeemtheorie, criminologie, recht, ecofilosofie, feministische theorie, psychologie ...). Hij schrijft deze domeinen 'bijeën' zonder zich in te laten met de 'modernistische' terughoudendheid en de epistemologische problemen in dit verband.

De vraag is dan wat kwaliteit is en hoe deze geëvalueerd kan worden in het algemeen, en in het bijzonder van het werk van R. LIPPENS. De wijze waarop dit kan gebeuren hangt samen met de positionering aan deze of gene kant van de hoger vermelde breuklijn.

Wie het werk van R. LIPPENS (en het postmoderne werk in het algemeen) leest vanuit het perspectief van de klassieke wetenschapper geraakt snel in de war en hopeloos geïrriteerd. Hij vindt niet wat hij zoekt, en hij begrijpt niet wat hij vindt. Buiten het – zeer algemene – gebruik van taal als vorm van communicatie is er immers weinig te delen. Deze irritatie uit zich in twee vaak terugkerende kritieken op het postmodernisme. De eerste is het verwijt van woordenkramen, nietszeggende hopeloos complex gemaakte taalconstructies die er enkel (of hoofdzakelijk) toe dienen de leegte van de boodschap te verbergen: “doe de jas uit, neem de verpakking weg, en er blijft niets meer over” (zie b.v. S. KATZ, “How to speak and write postmodern”, <http://physserv1.physics.wisc.edu/shalizi/how-to-talk-postmodern.html>). Een tweede vaak nog als fundamenteeler ervaren kritiek is een loopje nemen met de moeizame verworvenheden van de wetenschappelijke specialisatie door decennia lang hardwerkende wetenschappers. Zonder enige scrupule worden elementen van de ene discipline naar de andere overgeheveld en (ogenschijnlijk) als argumentatiemateriaal gebruikt. Getuige hiervan de zogenaamde ‘SOKAL’-affaire die de postmodernisten in 1997 zwaar in opspraak bracht (A. SOKAL en J. BRICMONT, *Impostures intellectuelles*, Parijs, Editions Odile Jacob, 1997). Het postmodernisme kwam niet ongehavend uit deze klap, en de ongebreidelde groei van voor de wetenschap niet te duiden creaties van niet grijpbare hyperabstracte realiteiten kreeg een zekere beknopting mee. De algemene kritiek van de klassieke wetenschap kan samengevat worden als ‘verhullende vorm- en taalstructuren’ waardoor de leegte en de onwetenschappelijkheid verhuld wordt. Ook het werk van RONNIE LIPPENS zou vanuit dit perspectief gezien kunnen worden. Taalgebruik en -structuur getuigen dan van een bijna niet te lezen complexiteit vol neologismen en woordspelletjes, met de vraag wat dan eigenlijk de boodschap is. Er wordt geput uit een gigantische lijst van literatuur die de criminologische specialisatie ver overstijgen. Dit kan zich gemakkelijk tegen de schrijver keren: wie is er in staat om een dergelijke filosofische en wetenschappelijke diversiteit te begrijpen, laat staan te integreren?

Het werk van R. LIPPENS (en het postmoderne oeuvre in het algemeen) laat zich echter ook van de andere kant van de hierboven aangehaalde breuklijn ‘lezen’ en bespreken. Dit zou dan in wezen moeten gebeuren door gelijk gestemde zielen in een (even) postmodern discours als dit dat door de schrijver gehan-

teerd wordt. Is het werk van R. LIPPENS enkel woordenkrameriej? Is het een lege doos die een loopje neemt met de moeizaam verworven wetenschappelijke kennis? De verkeerde vraag die hier gesteld kan worden is dan: schuilt er een inhoudelijke boodschap achter de vorm. Immers, de vorm is hier de boodschap. De vorm (die binnen de klassieke wetenschap kenmerken vertoont van logicieteit, consistentie en rationele integratie) is niet langer een middel om een bepaalde wetenschappelijke inhoud te brengen. 'Inhoud' en 'vorm' worden op een andere manier 'verdeeld' in het postmoderne discours. De taal(de-)constructie is de inhoud. Hierdoor wordt een krachtig beeld neergezet van de nieuwe, post/hypermoderne realiteit die ons meer en meer tot in onze diepste vezels doordringt. Dit vinden we b.v. terug in de titels van de beide werken. Met het begrip 'Grenze/n/loze criminologie' en met het dubbel gebruik van 'peaces/pieces' zou de rijke spanning van het werk van R. LIPPENS reeds volledig gedekt kunnen worden. In de kwaliteit van de geradicaliseerde moderniteit, die vroeg of laat moet eindigen in een andere vorm van (wan-)orde schuilt de zoektocht van een gedreven criminoloog op zoek naar nieuwe ethische essenties (1998: 2, en overall) die aan een postmoderne criminologie een bestaansgrond moeten geven, en daarbij de bekende en gekoesterde grenzen van de klassieke criminologie ver overschrijdt. Het gaat om de 'rede van de redeloosheid', de 'orde van de orde-loosheid', het 'woord dat aan zichzelf wil ontsnappen' als grondkwaliteit.

In het doctoraatsproefschrift (1998) gebeurde dit op een bijna te uitbundige manier, in een overvloed van complexe zinsstructuren, neologistisch taalgebruik dat niet wars is van herhalingen (hoewel dit voor de postmodernen ook een kwaliteit kan zijn). Dit geeft het gevoel dat R. LIPPENS te veel wil 'overtuigen'. Daartegenover staat dat hij de eerste Belgische criminoloog is die de in ons landje relatief onbekende wereld van het postmodernisme als grond van zijn discours integreert, wat hem wellicht ook dwingt/dwong een overtuigende positie in te nemen. Het overweldigende gaat in het tweede boek "*Five uneasy peaces*" over in een rustigere schrijfstijl, die meer ademruimte geeft aan het creatief proces dat lezen is. Hierdoor heeft het duidelijk aan kracht ingewonnen en biedt het een grotere rust. Wellicht heeft niet iedere lezer zin in deze lectuur. Het vormgestalte geven aan een postmoderne (post-)criminologische werkelijkheid (1998: 313, e.v.) en de hier doorheen ademende ethische gedrevenheid, zoals Ronnie LIPPENS dit ontwikkelt, hebben echter de kritische criminologie en iedere geïnteresseerde lezer veel meer te bieden dan op het eerste zicht kan lijken.

Johan DEKLERCK

VOOR RECENSIE AANGEBODEN BOEKEN

CLAES, E., *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht. Een grondslagentheoretische benadering*, Leuven, Universitaire Pers, 2003, 521 p.

ELLIAN, A., *Een onderzoek naar de Waarheids- en Verzoeningscommissie van Zuid Afrika*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2003, 740 p.

DE MEESTER, K. en O. VANACHTER, *Bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk*, Heule, UGA, 2003, 221 p.

MALSCH, M. (ed.), *Recht en Werkelijkheid: "De burger in de rechtspraak. Ervaringen en percepties van niet-professionele procesdeelnemers"*, 's-Gravenhage, Elsevier Juridisch, 2002, 149 p.

ERRATA

In het juli-augustusnummer van *Panopticon* (nr. 4/2003) zijn twee fouten geslopen:

- in de rubriek ‘Recht en geestelijke gezondheidzorgen’ is op pagina 399 de naam niet opgenomen van de auteur die het verslag schreef van het colloquium ‘Forensische psychiatrie in ontwikkeling’. Dat is Sylvie DE VUYSERE. Ook in de inhoudstafel had deze naam moeten staan, in plaats van de drie sprekers op het colloquium (M. VANDENBROUCKE, P.C. BRAUN en O. VANDEMEULENBROUCKE);
- in de inhoudstafel zijn onder de rubriek ‘Criminografie en methodologie’ per abuis de namen G. VERVAEKE, S. DE VUYSERE en J. CASSELMAN opgenomen. Hun twee rubriekteksten zullen echter pas in nr. 6/2003 worden opgenomen in een extra rubriek ‘Criminografie en methodologie’.